

NOVA RADNA SNAGA

Peter DRUCKER¹

STRUČNI RADNICI SU NOVI KAPITALISTI

U prošlom stoljeću, velika većina ljudi u razvijenim zemljama je radila sa svojih deset prsta: na farmama, u domaćim uslužnim djelatnostima, u malim zanatskim radnjama i (u to vrijeme još uvijek u neznatnoj manjini) u fabrikama. Pedeset godina kasnije, udio fizičkih radnika u američkoj radnoj snazi pao je za polovicu i radnici u fabrikama postali su najveća pojedinačna grupacija, čineći tako 35% ukupne radne snage. Sada, sljedećih pedeset godina kasnije, manje od četvrtine američkih radnika zarađuje za život radeći fizičke poslove. Radnici u fabrikama još uvijek čine većinu fizičkih radnika, ali njihov udio u ukupnoj radnoj snazi je niži za oko 15% - više ili manje isto kao i prije stotinu godina.

Od svih razvijenih zemalja, Amerika posjeduje najmanji procenat fabričkih radnika među svojom radničkom populacijom. Britanija nije daleko iza. U Japanu i Njemačkoj, njihov udio je još uvijek oko jedne četvrtine, ali se smanjuje postepeno. U neku ruku ovo je stvar definicije. Radnik koji radi na *data*-procesovanju proizvodne firme, kao što je *Ford Motor Company*, ubraja se u proizvodne radnike, ali kada Ford pronade vanjskog saradnika za isti posao, isti ljudi radeći tačno iste poslove su odjednom redefinisani u uslužne radnike. Kako god, previše se ne može izvući iz svega ovoga. Mnoge studije o proizvodnim poslovima pokazale su da opadanje broja ljudi koji ustvari rade u

proizvodnji je otprilike isto kao i smanjenje pokazano u nacionalnim brojkama.

Prije Prvog svjetskog rata nije bilo spomena o ljudima koji zarađuju za život na drugi način osim kao fizički radnici. Termin "uslužni radnik" je skovan 1920., ali se ispostavilo da ima pogrešne konotacije. U naše vrijeme, manje od polovine svih nefizičkih radnika su, ustvari, uslužni radnici. Jedina grupa koja se brzo razvija u okviru radne snage, u Americi i bilo kojoj drugoj razvijenoj zemlji, jesu stručnjaci - ljudi čiji poslovi zahtijevaju formalno i napredno školovanje. Oni sada čine punu trećinu američke radne snage, prestižući broj radnika u fabrikama u odnosu 2:1. U sljedećih dvadeset godina ili slično, vjerovatno će sačinjavati skoro dvije petine radne snage svih bogatih zemalja.

Termini kao "industrije utemeljene na znanju", "rad utemeljen na znanju" i "radnik čiji je rad utemeljen na znanju - stručnjak" samo su 40 godina stari. Oni su skovani oko 1960., istovremeno ali neovisno; prvi od strane *Princeton* ekonomiste, *Fritz Machlup*, a drugi i treći od strane ovog autora. Sada su u širokoj upotrebi, ali skoro niko ne razumije njihove implikacije na ljudske vrijednosti i ljudsko ponašanje, u upravljanju ljudima i nastojanju da budu produktivni, za ekonomiju i politiku. Ono što je već jasno, kako god, jeste to da će nastajuće društvo utemeljeno na znanju i ekonomija utemeljena na znanju biti radikalno različiti od društva i ekonomije kasnog dvadesetog stoljeća, na različite načine.

Prvo, stručnjaci su, kolektivno, novi kapitalisti. Znanje je postalo ključni resurs, i jedini koji je nedovoljan. Ovo znači da stručnjaci kolektivno posjeduju sredstva za proizvodnju. Ali kao grupa, oni su također kapitalisti na stari način: kroz njihove uloge u penzionim fondovima i zajedničkim fondovima, oni su postali većinski vlasnici mnogih velikih biznisa u društvu utemeljenom na znanju.

Djelotvorno znanje je specijalizirano. Ovo znači da stručnjaci trebaju pristup organizaciji - kolektivu koji pomiruje postavu stručnjaka i primjenjuje njihove specijalnosti na zajednički krajnji proizvod. Najdarovitiji nastavnik matematike u srednjoj školi je djelotvoran samo kao dio škole. Najbriljantniji konsultant na proizvodnom razvoju je djelotvoran samo ako postoji organizovan i kompetentan biznis koji će primijeniti njegov/njen savjet u akciju. Najbolji dizajner *softvera* treba proizvođača *hardvera*. Ali ponovo visoka škola treba nastavnika matematike, biznis treba eksperta za razvoj novog proizvoda, a proizvođač personalnih računara treba *softver* programera. Stručnjaci, dakle, vide sebe kao jednake onima koji trebaju i koriste njihove usluge, radije kao "profesionalce" nego kao "službenike". Društvo utemeljeno na znanju je društvo seniora i juniora prije nego nadređenih i podređenih.

PODIJELJENOST POSLOVA NA NJEGOVO I NJENO

Sve ovo ima važne implikacije na ulogu žene na tržištu radne snage. Historijski gledano, participacija žene u svijetu rada se uvijek izjednačavala sa muškarčevom. Gospođa koja u dokolici sjedi u svom salonu bila je vrlo rijedak izuzetak čak i u bogatom društvu devetnaestog stoljeća. Farma, zanatsko zanimanje ili mala radnja morali su biti vođeni od strane bračnog para da bi bili održivi. Sve do početka dvadesetog stoljeća, doktor nije mogao početi svoju profesionalnu karijeru prije nego što se oženi; trebao je suprugu koja bi zakazivala preglede, otvarala vrata, vodila historiju pacijenata i naplaćivala račune.

Ali iako su žene oduvijek radile, od pamtivijeka poslovi koje su one radile su se razlikovali od poslova koje su radili muškarci. Postojali su muški i ženski poslovi. Nebrojene žene spomenute u

Bibliji idu na vrelo da zahvate vodu, ali ne postoji niti jedan muškarac koji to čini. Nikada nije postojala muška usidjelica. Rad utemeljen na znanju, na drugoj strani je *unisex*, ne zbog feminističkog pritiska, nego zato što ga jednako dobro mogu raditi i muškarci i žene. To nam govori da su prvi moderni poslovi utemeljeni na znanju bili dizajnirani samo za jedan ili drugi spol. Podučavanje kao profesija je izumljeno 1794., a to je godina u kojoj je *Ecole Normale* osnovana u Parizu, i bilo je viđeno striktno kao muški posao. Šezdeset godina kasnije, tokom Krimskog rata 1853-56., *Florence Nightingale* je osnovao novo zanimanje utemeljeno na znanju - njegovateljica. Ovaj posao je smatran ekskluzivno ženskim poslom. Ali do 1850. podučavanje je svugdje postalo *unisex*, a 2000. dvije petine američkih studenata u školama za njegovateljice(lje) su bili muškarci.

Nije bilo žena doktora u Evropi sve do 1890-ih. Ali jedna od najranijih doktora medicine među Evropljankama, poznati italijanski pedagog *Maria Montessori*, je navodno rekla: "Ja nisam ženski doktor; ja sam doktor koji je sasvim slučajno žena." Ista logika se može primijeniti na svaki posao utemeljen na znanju. Stručnjaci, bilo kojeg spola, jesu profesionalci koji primjenjuju isto znanje, rade isti posao te koji su vođeni istim standardima i procjenjivani istim rezultatima.

Visokoznanstveni radnici, kao što su: doktori, pravnici, naučnici, svećenici i učitelji prisutni su u društvu već dugo vremena, iako se njihov broj povećao geometrijskom progresijom u zadnjih 100 godina. Najveća grupa stručnjaka, kakogod, jedva da je i postojala početkom 20. stoljeća i uzela je zamaha tek poslije Drugog svjetskog rata. To su stručni tehnolozi - ljudi koji većinu svojih poslova obavljaju svojim rukama (do te mjere da su oni nasljednici zanatlija), ali čije je materijalno nagrađivanje određeno prema znanju "među njihovim ušima", stečenim formalnim obrazovanjem prije nego šegrtovanjem. U ovu grupu spadaju: rendgenski tehničari, fizioterapeuti, specijalisti za ultrazvuk, psihijatrijski radnici, zubni tehničari i mnoštvo drugih. U zadnjih 30 godina, medicinski tehnolozi su bili segment radne snage sa najvećim rastom u Americi, a vjerovatno i u Velikoj Britaniji.

U sljedećih 20 ili 30 godina broj stručnih tehnologa u oblasti računara, proizvodnje i obrazovanja će vjerovatno rasti čak i brže. Kancelarijski

tehnolozi, kao što su polupravnicima, također su u porastu. Stoga nije slučajno da se jučerašnji "sekretar" brzo preobrazuje u "asistenta", postajući menadžer bosovog kabineta i njegovog posla. U okviru dva do tri desetljeća, stručni tehnolozi će postati dominantna grupa radne snage u svim razvijenim zemljama, zauzimajući istu poziciju koju su sindikalni fabrički radnici držali na vrhuncu svoje moći u 1950-im i 1960-im.

Najvažnija stvar za stručnjake jeste da oni ne vide sebe kao "radnike", nego kao "profesionalce". Mnogi od njih provedu značajan dio svoga vremena radeći nekvalificirane poslove, kao, npr.: zatezanje pacijentovog kreveta, odgovaranje na telefon ili evidentiranje. Međutim ono što ih identifikuje u vlastitim očima i u očima javnosti je to da dio njihovog posla uključuje upotrebu stečenog formalnog znanja u poslu. To ih čini punopravnim stručnim radnicima.

Ovi radnici imaju dvije osnovne potrebe: formalno obrazovanje, koje im omogućava propusnicu na tržište rada, utemeljeno prvenstveno na znanju, i nastavak obrazovanja kroz njihov radni vijek, koje će im omogućiti redovno osavremenjavanje. Za prijašnje visokoznanstvene profesionalce kao što su: doktori, svećenici ili pravnici, formalno obrazovanje je postojalo kroz mnoga stoljeća. Ali za stručne tehnologe samo nekoliko zemalja imaju sistematske i organizirane pripreme. Tokom sljedećih nekoliko desetljeća, obrazovne institucije koje će osposobljavati stručne tehnologe će rasti veoma brzo u svim razvijenim i zemljama u razvoju, isto kao što su nove institucije, udovoljavajući novim zahtjevima, nastajale u prošlosti. Ono što je različito ovog puta jeste potreba za konstantnim obrazovanjem već izvežbanih i visoko upućenih ljudi. Školovanje je tradicionalno prestajalo pri zapošljavanju. U društvu utemeljenom na znanju ono nikad ne prestaje.

Znanje nije isto što i tradicionalne vještine, koje se sporo mijenjaju. Muzej u blizini Barcelone u Španiji sadrži ogroman broj ručnih pomagala korištenih od strane vještih zanatlija kasne Rimske imperije a koje bi svaki zanatlija i danas prepoznao, zato što su vrlo slični pomagalima koja su još uvijek u upotrebi. U cilju treniranja vještine, dakle, bilo bi razumno pretpostaviti da će što god da se nauči u 17. ili 18. godini života trajati do njegova kraja.

Obrnuto, znanje brzo zastarjeva, i stručnjaci se redovno moraju vraćati u školu. Nastavljanje

obrazovanja već vrlo obrazovanih ljudi će dakle biti velika razvojna arena u dolazećem društvu. Ali najviše toga će biti preneseno na ne-tradicionalne načine, od seminara vikendom do *on-line* trening-programa, i na velikom broju različitih mjesta, od tradicionalnog univerziteta do studentske kuće. Informaciona revolucija, za koju se očekuje da će imati enorman utjecaj na obrazovanje i tradicionalne škole i univerzitete, vjerovatno će imati čak veći utjecaj na nastavljanje obrazovanja stručnih radnika.

Stručni radnici svih vrsta nastoje se identificirati sa svojim znanjem. Oni se predstavljaju riječima "Ja sam antropolog" ili "Ja sam fizioterapeut". Oni mogu biti ponosni na organizaciju u kojoj rade, bilo da je to kompanija, univerzitet ili vladina agencija, ali oni "rade u organizaciji"; oni "ne pripadaju istoj". Mnogi od njih osjećaju da imaju više zajedničkog sa nekim ko posjeduje isto zanimanje u drugoj instituciji nego sa svojim kolegama u njihovoj vlastitoj organizaciji koji rade na različitim poljima.

Iako pojava znanja kao važnog resursa sve više znači specijalizaciju, stručnjaci su vrlo mobilni u okviru svoje specijalizacije. Oni puno ne razmišljaju o pomjeranju sa jednog univerziteta, jedne kompanije ili jedne države u drugu, sve dotle dok ostaju u svom znanstvenom polju. Postoji puno diskusija kako ponovo uspostaviti lojalnost stručnih radnika organizaciji u kojoj rade, ali ovakva nastojanja ne polučuju željene rezultate. Stručnjaci mogu imati privrženost organizaciji i osjećati se komforno u njoj, ali njihova primarna podrška će vjerovatno biti usmjerena ka njihovom specijaliziranom ogranku znanja.

Znanje nije hijerarhično. Ili je relevantno u određenoj situaciji, ili nije. Hirurg koji radi operacije na otvorenom srcu može biti puno bolje plaćen nego, recimo, terapeut koji svoje terapije vrši govorom, i može imati puno viši socijalni status, ali ako određena situacija zahtijeva rehabilitaciju pacijenta koji je preživio moždani udar, u toj situaciji znanje terapeuta je puno superiornije nego znanje hirurga. Upravo zbog ovoga stručni radnici svih vrsta ne vide sebe kao potčinjene, nego kao profesionalce, te očekuju da se tako i tretiraju.

Novac je važan stručnjacima kao bilo kome drugom, ali ga oni ne prihvataju kao ultimativno mjerilo niti oni uzimaju u obzir novac u zamjenu

za profesionalni nastup i uspjeh. U oštroj suprotnosti sa dosadašnjim radnicima, za koje je posao prije svega bio način preživljavanja, mnogi stručnjaci vide svoj posao kao svoj život.

UVIJEK PREMA VIŠIM SLOJEVIMA DRUŠTVA

Društvo utemeljeno na znanju je prvo ljudsko društvo gdje je potencijalno kretanje prema višim slojevima društva skoro neograničeno. Znanje se razlikuje od svih ostalih sredstava za proizvodnju u tome da ne može biti naslijeđeno ili oporučeno. Ono mora biti naučeno od početka od svake osobe i svako počinje sa pozicije totalnog neznanja.

Znanje treba staviti u formu u kojoj može biti preneseno na druge, što znači da ono mora biti javno. Ono je uvijek univerzalno pristupačno, ili to brzo postaje. Sve ovo čini društvo utemeljeno na znanju veoma mobilnim. Svako može steći bilo koje znanje u školi, kroz kodirani proces učenja, radije nego kroz šegrtovanje nekom majstoru.

Sve do 1850. ili možda 1900., postojala je vrlo mala mobilnost u bilo kome društvu. Indijski sistem kaste, u kojem rođenje određuje ne samo status pojedinca u društvu nego i njegovo zanimanje, također je jedan ekstremni slučaj. U mnogim drugim društvima također, ako je otac bio zemljoradnik, sin je bio zemljoradnik, a kćerke bi se udavale za zemljoradnike. Najčešće, jedina pokretljivost bila je ka nižim slojevima društva, uvjetovana ratom ili smrću, ličnom nesrećom ili lošim ličnim navikama, kao što su odavanje alkoholu ili kocki.

Čak i u Americi, zemlji neograničenih mogućnosti, bila je mnogo rjeđa pokretljivost prema višim slojevima društva nego što se to generalno pretpostavlja. Velika većina profesionalaca i menadžera u Americi u prvoj polovici 20. stoljeća bili su djeca profesionalaca i menadžera prije nego djeca farmera, vlasnika malih radnji ili fabričkih radnika. Ono što razlikuje Ameriku nije količina pokretljivosti prema višim slojevima društva nego, što je u oštroj kontrastu sa mnogim evropskim zemljama, način na koji je ona dočekana, podsticana i njegovana.

Društvo utemeljeno na znanju otvara nove mogućnosti pokretljivosti prema višim slojevima društva: ono smatra svaku prepreku ovoj mobil-

nosti oblikom diskriminacije. Ovo podrazumijeva da se od svakog očekuje da bude "uspješan" - ideja koja se doimala apsurdnom ranijim generacijama. Prirodno, samo mala grupa ljudi može postići izvanredne uspjehe; dok se od velikog broja očekuje primjeren uspjeh.

U 1958. *John Keneth Galbraight* je prvi pisao o visokostandardnom društvu. Ovo nije bilo društvo sa mnogo više bogatih ljudi, ili u kojem su bogati postali bogatiji, nego društvo u kojem bi većina osjećala finansijsku sigurnost. U društvu utemeljenom na znanju, veliki broj ljudi, možda čak većina, ima nešto što je važnije od finansijske sigurnosti: socijalnu poziciju, ili "socijalno obilje".

CIJENA USPJEHA

Mobilnost prema višim slojevima društva utemeljenog na znanju, kakogod, dolazi uz visoku cijenu: psihološki pritisci i emocionalne traume u stalnoj životnoj utrci. Mogu postojati pobjednici samo ako postoje gubitnici. Ovo nije bio slučaj sa ranijim društvima. Sin nadničara koji je i sam postao nadničar nije bio neuspjeh. U društvu utemeljenom na znanju, kakogod, to nije samo lični neuspjeh nego i neuspjeh društva.

Japanska mladež pati od nesаницe zato što provodi svoje večeri sa tutorima koji im pomažu kako bi položili svoje ispite. U protivnom oni neće dobiti mjesto na prestižnim univerzitetima, a samim tim ni dobar posao. Ovi pritisci stvaraju odbojnost prema učenju. Oni također prijete da potkopaju respektovanu japansku ekonomsku jednakost i okrenu državu prema plutokraciji, zato što samo dobrostojeći roditelji mogu priuštiti previsoku cijenu pripreme mladeži za univerzitet. Druge zemlje, kao što su Amerika, Velika Britanija i Francuska, dopuštaju svojim školama da postanu pakosno konkurentne. Da se sve ovo desilo u veoma kratkom vremenu - u zadnjih 30 ili 40 godina - pokazuje sa kolikim intenzitetom strah od pada već prožima društvo utemeljeno na znanju.

U datoj kompetitivnoj borbi, rastući broj vrlo uspješnih stručnjaka oba spola - biznis-menadžera, univerzitetskih nastavnika, direktora muzeja, doktora - dostižu kulminaciju u njihovim četrdesetim. Oni su svjesni da su postigli sve što mogu

postići do kraja svoje karijere. Ako je njihov posao sve što imaju, oni su u problemima. Stručnjaci, dakle, trebaju razvijati, radije dok su još uvijek mladi, nekompetitivni život ili njihovu vlastitu zajednicu, i nekoliko ozbiljnih interesa izvan organizacije u kojoj rade - bili to volonterski rad u vlastitoj zajednici, participacija u lokalnom orkestru ili aktivna uloga u gradskoj vlasti. Ovaj izvanjski interes će im omogućiti vlastito učešće i podvig.

*Preveo s engleskog
Šerif Mustafić*

BILJEŠKA

- ¹ Peter Drucker je pisac, univerzitetski profesor i konsultant koji je napisao i objavio 32 knjige, najviše o različitim aspektima društva, ekonomije, politike i menadžmenta. Rođen je 1909. u Beču, a obrazovao se u Austriji i Engleskoj. Doktorsku disertaciju stekao je na Frankfurt univerzitetu. Od 1971. on je profesor socijalnih nauka i menadžmenta na Claremont Graduate University, Californija. Mnogi ga smatraju najznačajnijim autorom u oblasti menadžmenta te menadžment guruom.

m